

АВАЗЛАР ВА ГЪАРПЛАР

II – III классларда гечилген материалны такрарлав.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТЛАР

Сёзлени къалын ва инче созукълугъуна гёре тапкъырлар этигиз.

Гёлек, шалбар, тёшлюк, бёрк, этик, къолгъап, чарыкъ, чорап, майка, капот, опуракъ, тастар, явлукъ, калош, элек, къазан, тастымал, чолпу, чомуч, къашыкъ, чиш, сукара, бошгъап, стакан, ялгъав, чоюн, тава.

Сёзлени уьч тапкъыр этигиз: биринчи тапкъырда эринли созукълары булангъы, экинчисинде эринсиз созукълары булангъы, уьчюнчюсюнде эринли ва эринсиз созукълары булангъы сёзлер болсун.

Улан, къыз, аша, ана, эркъардаш, къызардаш, зукъари, къариген, хоншу, къардаш, ювукъ, арек, кьонакъ, дослукъ, аталыкъ, иссилик, сувукълукъ, къар, янгур, боран, сыгъанакъ, балчыкъ, исси, сувлу, тунукъ, булутлу.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Е, ё, ю, я гъарплар язма тюшеген ерлерде эшитилеген авазланы языгъыз.

Юрек, оьпке, тёш, кёкюрек, ичек, гёз, яякъ, бел, тюк, аякъ, бою, сою, боюн, бет, мююз, елин, эмчек, сют, ювурт, ер, юген, ертурман, еркъаш, ялкъын, гегей, гёчерагъач, оьрече, боюнса.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТ

Е, ё, ю, я гъарпланы къолланышын англатыгъыз.

Биринчи сентябрь.

Сентябрни бири – яшавумда инг насипли, инг сююнчлю гюн. Гетген гече адамшавлу юхлап болмадым. Биринчи дарсым нечик оьтер экен? О сегизинчи классда рус тилден болажакъ. Магъа дёргюнчю классны экисин де, бир сегизинчи классда рус тил ва адабият дарсланы да бергенлер. Шу сегизинчи классда Басир ишлеме герек болгъан. Школагъа тез гелип къалгъанман. Учителлер ва школаны ёлбашчылары гелип битмеген.

И.Керимов.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Охув – насип.

Ильяс деген пакъыр гишини Абидат деген кызы бар эди. Ильяс озыню пакъырлыгындан Абдулла байга кыулукъ эте. Ильяс Абдулланы хоншусу. Шо саялы да Абдулла ону озыге ялчыларындан ювукъ гёре. Кыатыны Рабият да булан Ильяс кызы Абидатны охутма кыаст эте. Авул молласы Исмайыл кызыларын охута. Абидатны шонда охума сала. Абидат охума кы уллу насип экенни биле. (54 сёз.)

Н. Батырмурзаев.

Абидат мактапда охума сюе. Абидатны мактапда охутмага Ильясны гючю етишмей эди. Бир гюн Ильяс Абдулла байга кёмек излеп барма токташа. Ильяс бугюн тез турду. Эсги яшыл чепгенин де гийип Абдуллалага тербенди. Абдулла Ильяс булай тез негакъ гелмегенни англады. Ильяс, уяла туруп, мурадын айтды. «Сен гыакъыллы адам деп хыял эте эдим. Янгылыш экенмен. Яхари, кызыяшга охув негер тарыкдыр?» – деди Абдулла. (55 сёз.)

Н. Батырмурзаев.

СЁЗ

Сёзю составы. Тамуру бир сёзлер .Кышумчаланы тюз язылышы.

СЁЗЛЮК ДИКТАНТЛАР

Сёзю маъналы гесеклерин айыргызы.

Булутлу, тогъайга, озынде, тырнавуч, агъачлыкдагы, сувлукъ, биченлик, кыурдаш, ёлдаш, татывлу, ачгыч, сюрго, бычгы, уьтюргю, чалгы, сакълавчу, авчу, кантчы.

Тамурланы тубюне гыз тартыгызы.

Бурун, бурунлу, бурунчакъ, бургуч, бурма, боюн, боюнса, бою-сою, бичимли, бичимсиз, башбав, башаякъ, баш-баш, башалман, гезив, гезивчу, гезик, гезикли, гён, гёнделен, гёнчарыкъ.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Гыар сёзге бир тамурлу сёзлер (скобканы ичинде гёрсете туруп) языгызы.

Баш, таш, гюн, гюч, гётерме, гыайлы, гыакъыл, дерт, ёл, бав, тав, орам, орман, уру, исси, ичи, кыаравул, кыайгы, насип, сав,

Кыардаш сёзлени табып, гыз тартыгызы.

Кыамуш, кыамушлукъ, кыамучу, кыаммакъ, кыарт, кыартлыкъ, кыартайган, кыарт-кыурт, кыартыкъ, кыартыллай, кыойчу, кыой, кыойчулукъ, кыоймакъ, кыол, кыолсуз, кыолайсыз, кыолланыш, кыолкыотур, кыолбав, кыолтукъ, кыоллай, кыолчукъ.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТЛАР

Тамурланы, кьошумчаланы тюз язылышын англатьгъыз.

Къумукъ тюзде кыш.

Къумукъ тюзге кыш бакъагъа мингендей аста геле. Ону сувугъун бизге дув Каспийни гёк сыртындан уьфюреген къагърулу еллер етишдире. Темиркъазыкъ якъларда къар октябрь айдокъ явмагъа башлай. Бизде буса бир-бирде декабрни ахырларында да ерни уьстюн акъ шаршав япмай. Тек сувукълукъ гъар заман бир йимик гелмей.

Б. Атаев.

Бир сувукъ гюн.

Ноябрь айны ахыр жумасы. Чакъ сувукъ, лопа-лопа къар ява. Къанболат кёлню боюндагъы къамушлукъгъа багъып бирев чаба, ёрта геле. Ол, заман-заман токътап, кьояндай бурлугъуп артына къарай. Къулагъына кьолун салып тынглай. Сонг ол йылгъын, жыгъана тереклени арасына гирип чонкъая.

Гъавчулар аралагъан къубагийикге ошай. Ол сыкъ къамушлукъгъа гирди ва савутларын тергеди.

Б. Атаев.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Гюз.

Гюз гелди. Япыракълар саргъалды. Гюзлюк будайлар ер ярып чыгъып геле. Оьгюзьемиш, гертме гъали де бишмеген. Бузавчу яш гезивюн генг авлакъгъа яйгъан ва оьзю, тёбе бетде олтуруп, балабанын кюйлей. Къаршы бетдеги акъ улакъ къулакъларын тик тургъузуп, атыла ва дёрт де какичин ерге къагъа туруп, ойнакълай. Къозулар да, бузавлар да уллу шатлыкъда. Баягъы улакъны командасы булан дагъы да бек атылалар. Бузавчуну балабанына боюнларын узата. (54 сёз.)

М. Хангишиев.

Гьиллачы бёрю.

Бёрю гьиллачы жан экен. О кьойчуланы да, кьош итлени де алдата. Кьойчулар сиривню бир башында буса, сиривню бириси башына тюше. Аз-маз туманлы гюн эди. Юваш ел уьфюре. Бёрю гёрюнмей. Тюшге таба талада бир къаммакъ гёрюндю. Ону ел учуруп гелеген йимик. Кьойчу огъар тергев бермей кьоя. Бёрю къаммакъны артына яшынып геле болгъан. (51 сёз.)

И. Керимов.

Къошма сёзлени ТЮЗ язылышы

СЁЗЛЮК ДИКТАНТЛАР

Авзачыкъ, ажыр-нажыр, азархана, акъсакъал, акъсай-токъсай, акътерек, акъбалчыкъ, аллы-артлы, къаттыгюн, арбагюн, гюнбатыш, къагъбаш, къозукъулакъ, къатынтузлукъ, къатынгиши, къардаш, къольявлукъ, савбол, тавукъбалам, тавукъчакъ.

Язбаш, талашгъан, бакъаяпыракъ, тахшагъар, баштёбен, башалман, башэниш, башуъсте, башкъусмакъ, баштигинден, башкакич, башсыз-бавсуз, башбав, белбав, башы-гёзю, бир нече, .

Бир-бир, бир-гъавур, бирден-бир, бирер-бирер, беш-бетер, бетъярыкълыкъ, бетъявлукъ, гелив-гетив, гёре-багъа, гюп-гюндюз, гъаран-гъаран, дём-дөгerek, ер-ерде, еркъаш, ете-етмей, жура-жура, къайсын-бирин.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Къошма сёзлер эте туруп языгъыз.

Бел, къатын, акъ, бакъа, тели, сокъур, къуба, ат, баш, ер, бет, къозу, гийик, эр, кызы, улан, арслан.

ЭРКИН ДИКТАНТ

Диктантгъа ат тагъыгъыз.

«Зурнай авазгъа тешигинден чыгып тынглайгъан эки тюлкю гёрдюм», – деди.

«Тирменни ягъасындан муна буссагъат гелдим, авазы ёкъ, – деди Баммат. Инанды, зурнай сокъгъанда чыгъагъан тюлкю балаланы гёрмеге ким суймей! Барабыз, барабыз, Гъасантёбеден оътюп Тобургъутёбеге чыкъдыкъ. Гъасиликалам, алдатгъанын билдим. Магъа юген сама салмагъанмы экен деп, бетимден-башымдан къолумну айландырдым. Сайки, югенни барын-ёгъун тергеймен.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Хоншуланы кёмеги.

Исабекни къатыны Айшат айтылгъан тири зат эди. Ол артда-артда зайып болуп къалды. Авур ишге тиймейгенли беш-алты ай да бола. Биргине-бир кызы да шагъаргъа эрге гетип, эр-къатын болгъан кюйде яшап туралар. Яшавну дынкъы аз болмай. Гъай, участка дейсен, гъайван, ем дейсен. Бары миллет тамазаны уъстюнде. Булагъа авул-хоншусу кёмек эте бола. Заман-заман хоншусу Бадир булагъа кёмекге яшларын йибере. (55 сёз.)

А.Устарханов.

Клубда.

Баягъы машинге частлар бережек гиши ахшам гележек. Ажай бек татывлу къарын чудулар этген. Уланлар къарын чуду ашадылар ва клубгъа багъып тербенди.

Чепкени-бёркю, маси-мачийлер, хынжал-белбаву булан гелеген эки де агъа-инини Къагъир гъаран таныды. Онда бийивлер уйренеген дагъы да уланъяшлар, къызъяшлар бар эди. Бир нече керен такрарлагъан сонг, олар ял алма токътады. (50 сёз.)

А. Устарханов

АТЛЫКЪ.

III классда гечилген материалны такрарлав.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТЛАР

Атлыкъланы языгъыз.

Къызыл нарт.

Гъар заманда, бир заманда, иннырлар дёгерек заманда, черенлер дёртгюл заманда, къаргъаны авзу мююз заманда, къапчыкъны авзу кийиз заманда, оракълар орагъан заманда, оргъанлар къуру къалгъан заманда, бир ачлыкъда, бир токълукъда, молланы папахы къалсын покълукъда, бир болгъан, бир болмагъан, бир элде, бир шагъарда, гъакъылы къайтыкъ, кылыгъы янтыкъ бир хан болгъан, ичи толуп къап-къара къан болгъан, аты да Къабан болгъан, яхшылыкъгъа бек чабан болгъан.

Аяв Акавов.

«Атабыз – Адам
Анабыз – Гъава...»
Берекет – ерден,
Кёкден нюр ява.

* * *

Дюньяны вакиллери
азиз анадашларбыз.

Топуракъ	булан	кёкге
эркелейген яшларбыз.		
Оьч болмай, оьртен якъмай,		
окъ атмай, тюбек чакъмай,		
бир атадан ругъ алып,		
бир анадан тувгъандай,		
къачан яшарбыз?!		

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТЛАР

Хас ва жынс атлыкъланы табыгъыз.

Къувунлу гюнлер.

Шо гюн Сабир де, Айша да уйге бирче къайтдылар. Сабирни жувунма онгарылагъанын билип, Айша, акъчалыкъны да алып, сувгъа гетди. Айша булакъ башда эшитгенин Сабирге айтды. Сабир бек алгъасап уйден чыкъды. Абидинни арбасын гъайдап гелеген туварчы яш ёлукъду. Ол Абидин Вагъитни артындан гелеген кюйню хабарлады.

И. Шабает.

Къызыллагъа айтып къояжакъ.

«Вагъитни де, Абидинни де больницаны ичинде оьлтюрме герекми? – деп сорады Зиявутдин.

«Шо иш къыйын иш тюгюл. Больницаны адамына Вагъитге де, Абидинге де ичирмек учун агъуну бережекбиз. Шо адам дарманны орнуна агъуну бережек. Ол адамгъа алтын берилежек», – деди Абдулманап уланына.

Зиявутдин шо гюн шагъаргъа гетди. Набилеге, Олягъа атасы Абдулманап ва ону ёлдашлары къургъан планны англатды.

И.Шабает.

СЁЗЛЮК ДИКТАНТЛАР

Язбаш, гечорта, гечекъуш, гийигот, гъажитари, гъапур-чупур, ёлбаш, ертурман, ётелбалам, жугъарай, жибижей, зыбызгъы, зухтюп, итбурун, ябушгъан, савусгъан, ичкъарын, къолбав.

Шорпа, тахана, чишлик, гъинкал, гъалтама, долма, чуду, буршуна, бурчакъ шорпа, къуймакъ, кюрзе, пилав, къувурма, чилав, гъалива, мурапа, чапелек, экмек.

Ата-ана, агъа-ини, къалды-къулду, яш-юш, къатын-къыз, къарт-къурт, халта-хулта, хадира-хума, савут-саба, чайын-чююн.

Халча, жугъарай, дум, хали, шаршав, тёшек, ястукъ, перде, торлар, кружева, шанжал, диван, карават, стол, къазан, ялгъав, къашыкъ.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Къызардашлар.

Къызардашлар аявлу эркъардашларыны къаны тѣгюлген топуракъны гѣрмеге гелгенлер. Муна, къызардашлар халкъны алдында къатып токътагъанлар. Уллусу Маржанат ортада токътагъан. Ол алтмыш чагъында. Тамагъына тыгъылгъан йылавун яшырма къарай. Тек гѣзьяшлары тынгламай. Эринлери къартыллай. Ону къырыйындагъы Умугъанат. Ол бек гъалек. Ону янашасында къызардашлары гиччиси Умужат токътагъан. Умужат ягъгъа къызардашлары барысындан да гючлю. Умужат уллу къызардашы Батувну да ягъландырма къарай. Батув огъар тынгламай. Ол токътавсуз йылай. Къычырып йылама да гъап-гъазир. (67 сѣз.)

М.-С.Ягъияев.

Къызардашлар яс этелер.

Бары халкъ къарап токътагъан. Мундагъылар Батув айтып йылайгъан сѣзлени билмесе де, агъылып гелеген гѣзьяшлары сибирелер. Къызардашлар да энни, сѣйлегенден пайда ѳкьну билип, Батувну иннемей къойгъанлар. Оланы Батув айтагъан ваягълагъа юреги чыдамады. Гѣзьяшлары соравсуз тѣгюлме башлады. Гъалиге ерли чыдама бажаргъан Умужат да тарланды. Тезден чыкъма гъасирет гѣзьяшлары гѣрюндю.

Гиччи сай ѳзенни къырыйындагъы бу юрт Уллу Ватан даву заманында эки йыл немецлени къолунда болгъан. Эркъардашлары ѳлген ерни гѣрме гелгенлер. (69 сѣз.)

М.-С. Ягъияев.

АТЛЫКЪЛЫКЪЛАНЫ ГЕЛИШЛЕГЕ ГѢРЕ ТЮРЛЕНИВИЮ АНГЛАТЫВ ДИКТАНТЛАР

Атлыкълар къайсы гелишни формасында экенни айтыгъыз.

Булакълардан сув иче туруп.

Машинни гъайын этмей, ѳлдашгъа биревню де алмай, ѳлгъа янгыз чыкъма токъташдым.

Ёлум – яшлыгъымда къалгъан булакъгъа. Арадан кѣп йыллар ѳбтдю. Мен биченликдеги булакъгъа бармагъанман. Тангны салкъынлыгъында мен къакъадан ѳбтдюм. Гъатта къыш гюнлерде де мунда исси бола. Онда булакълар ѳлукъма башлады. Токътап бир-эки увуч уртлап янывумну басылтдым. Яшлыкъда биз биченликге барагъанда булакълардан иче туруп бара эдик.

Б. Гъажикъулиев.

Диктантгъа ат тагъыгъыз.

Юрюлген ёлну азлыгына къарамайлы, алдагы гюнгю алаша жыгъаналар, тегенек уълкюлер бугюн сийрек гёрюне. Сол янда къалып юрюйген агъачлыкъны яры оьсе-оьсе, бийикликге гётерилген. Бир-бир ерлерде оьзен, чорт къайтыкъланып, ёлгъа гелип уруна. О къайтыкълны къолтугъу минг йыллыкъ тал тереклени агъачлыгъы болуп къалгъан. Терек тюплерде янгы йымышакъ от оьсюп геле. Оьзенни бириси ягъында эмен тереклени аталары оьсген.

М. Хангишиев.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТ

Гелиш формаланы байлангъан сёзлери булан языгъыз.

Гечени узагъында ашгъа айланагъан ашбазлар танг вакътиде уланлагъа эпсиз югъунчлу эт шорпа бердилер. Ашыбызны ашап, атланы тумарлап, ертурманын тергеп, савутланы сыйлап турагъанда ярыкъ болмагъа башлады.

Р. Расулов.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Баш гелишдеги сёзлени тийишли гелиш формалагъа сала туруп языгъыз.

Инкъылап давлары.

Манас бой... давлар тез битди. Бичераховлар ингилис... кёмеги булан бизин къызыл асгер... Анжи... багъып тартылмагъа борчлу этди.

Душман Анжи ... тюбюнде оьзюне оьлюм тапмагъа герек.

Магъач бары да гючюн салып душман ... шагъар ... гирмеге кьоймай сакълама къаст этди. Бичерахов да оьзюню армиясы... Анжи ... багъып юрюдю. Шагъар ... этеклеринде токътагъан топлар ... атышыв башланды.

Р. Расулов.

СЁЗЛЮК ДИКТАНТ

Биченден гелме, тавдан тавгъа чыкъма, ярны ягъасы, оьзен бойгъа багъып, оьзенден чыкъма, будайланы ичинден, агъачлыкълны гёрме, чечеклерден этилген, тавланы гёзеллиги, тавну бети, къакъадан чыкъма, майдангъа багъып, гюзге таба, янгурдан сонг.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Языкь Гъабибат.

Язны аривлюгю гетди. Къышны кёп сувукъ заманлары етишди. Бираз алдын яп-яшыл болуп къувлуп турагъан тавланы уьстюн къар басды. Тюрлю опуракълар гийип тойгъа барагъан къызлар йимик безенген тереклер де япыракълары тёгюлюп, кир гийген йимик болуп гёрюне. Тереклени арасында олай-булай юрюйген жымчыкълар сувукъдан яшынма ер излей. Олар бир ерден бир ерге чаба. Табиатдагъы сувукълукъ языкь Гъабибатны яшав дагъы сувукълукъгъа ошай. Ону къайгъы басгъан. Яшавунда шатлыкъ ёкъ. Ол билимсиз къалып, насипсиз болду. Эрден тюзелмеди. (70 сёз.)

Н. Батырмурзаев.

Тархунай къызыллагъа кёмек эте.

Шо гечени эртенине Кёстекге Хасавюртдан акъ къазакълар хапарсыздан чапгъын эте. Тез гюнлерде чапгъынны гёзлемейген партизанланы иши терс тюше. Олар артгъа тайышмагъа борчлу бола. Артгъа тартылагъан асгерни якълайгъан къызыл партизанланы бешисин акъ къазакълар оланы дарагъачлагъа аса. Шо партизанланы бириси Тархунайны ботаюртлу къонагъы Ибрай эди. Ювугъу Ибрайны душманны къолундан оьлмеклиги Тархунайны жанына ажайып гючлю таъсир эте.

Акъ къазакълардан ону ахырынчылай гёнгю чыгъа. Ол къызыл партизанлагъа кёмек этмеге ойлаша. Тархунай Ибрайны уланы Сатыбалны акълардан яшыра. (75 сёз.)

Б. Атаев.

ОРУНЧА. БЕТ ОРУНЧАЛАР, ОРУНЧАЛАНЫ ТЮЗ ЯЗЫЛЫШЫ.

ЭРКИН ДИКТАНТ

Менмен, бизге, олар, оланы, сизге, мени, огъар, сизде, сизде де, магъа, сагъа, менде, сенде, менден, ондан, бизден, бизин, сизин, сизде де, ондан, онда, сизсиз, бизбиз.

ЭРКИН ДИКТАНТ

Диктантлагъа ат салыгъыз. Атлыкъланы бир-бир гезиклерде орунчалар булан алышдырыгъыз.

Къойларым да, Алабайым да булан Ханбийлеге гиргенде, экинни вакъти болгъандыр. Шо гюн Ханбийни уьч ити къой булан къыргъа бармай, абзарда къалгъан болгъан. Олар мени Алабайымны уьстюне чапды. Къара уллу ит чабувунда Алабайгъа урунуп гетди. Алабай ону къакълыкъдырды. Тек мен шо заманда Алабайгъа: «Вёре, тийме, къонакъ итни къуйругъу бут арасында яхшы!» – деп, бармакъ силледим. Алабай магъа багъып къарап, токътап къалды. Итлер чи айрылма хыялы ёкъ. Ялчылар гирип айыра турагъанда, Ханбий чыгъып гелди. Ол: «Булар чы ону оьлтюрюп къояр», – деп акъырды. Мени хатирим къалды. Мен де огъар: «Олай оьлтюртеген итим ёкъ мени», – дедим.

А. Сулейманов.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТЛАР

Ана.

Арт вакътилерде, эс табып уллу болгъанда, Умукюрсюн ажай булан мен бир нече керенлер ёлукъдум. Ону асил сёзю, саламатлыгъы, сабурлугъу мени тамашагъа къалдыра эди. Юртда шатлы жыйынларда, огъар абур этип, халкъны алдындагъы столда олтурта. «Магъа этген абуругъуз саялы бек разимен», – дей.

Зайналабидни иниси Абдулгъамитге къыз тувуп, Умукюрсюн ажай Илму деп ат къойгъан. «Мени агълум, уланларым илмуну, билимни артындан тюшгенлерден эди. Мен де шо саялы уланымны къызына Илму деп къойгъанман», – дей.

С. Токъбулатов.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Уллубийни анасы.

Уллубий Уллубойнакъда бий-шавхал тайпадан къалгъан ярлылашгъан агълюде тувгъан. Ону атасы Даниялбек рус асгерни офицери болгъан. Уллубийни анасы Сагъидат Паравул юртдагъы оьзден тайпадан.

Даниялбекни башлапгъы къатынындан тувгъан Магъарамбек «тёбенлени» сансымайгъан темтек хасиятлы адам. Атасы Сагъидатны алгъанын о тайпасына хорлукъ гысап эте. Бир гюн Сагъидат Магъарамбекге агъачны бувнап бер деп тилей. Ол да сен магъа, бийни уланына, агъач гесдирмеге сюемисен деп, Сагъидатны балта булан паралап оьлтюре. Уллубий йыл ярым чагъында анасындан айрыла. Огъар эмчек берип, ана болуп губденли къатын Суйдух оьсдюрген. (80 сёз.)

К. Алиев.

Къойчуларда къонакълыкъда.

Пионерлени ерлешген ерине ювукъда колхозну къой къошу бар. Ондагъы къойчулагъа концерт гёрсетмеге пионерлер алданокъ гъазирленген. Олар экскурсияны ахырынчы гюнюнде концерт берме токъташгъан эди. Иш башгъа кюйде болуп къалды. Олагъа къошну одаманы ёлугъуп къала. О да яшланы къошгъа къонакълай чакъыра. Ахшам яшлар къошгъа багъып тербенелер. Оланы къаршылама одаман Муртазали ва бирдагъы бир къойчу чыгъалар. Яшлагъа итлер гъаплап чаба. Муртазали урушуп, оланы гери ура. «Сиз къоркъмагъыз, олар сизге тиймежек», – дей къойчуланы жагъили. (70 сёз.)

А. Вагъабов.

ИШЛИК.

III классда гечилген материалны такрарлав.

СЁЗЛЮК ДИКТАНТЛАР

Отлай, кишней, кишенледи, авлана, бёлюне, чомулгъан, гёмюлген, юзе, гётерилди, тюшдю, минген, оърленежек, яба эди, сюрюнюр, гёрежек эди, сарнай болгъан, солугъандыр, оргъан экен, бутады бугъай, юклесана, тёше чи, арчы дагъы. Тавшалгъан, талаша, тазалай, тайдыра, тайышдыра, такрарлай, тайгъалай, такъсырлады, такъдыргъан, талая эди, талана туруп, тамамлашды, тартынажакъ, тартылажакъ.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТ

Заманлагъа гёре тапкъырлар этип языгъыз.

Къабарды, къабуздура, къавгъалажакъ, къаврады, къавшалар, къажыллай, къазаякъландырды, къаздыра эди, къайгъырыщды, къайпанмай, къайнатажакъ, къакъыллады, къалынлаша, къалышмай, къампайгъан, къангыгъан, къаплажакъ, къартыллай, къаршылашмады.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Ишликлени уьч де замангъа салыгъыз.

Гёчюрме, гийинме, гиришме, гётерме, гюйдюрме, гючлендирмеге, гъазирлемеге, гъайдамагъа, гъарсиллемеге, гъюрметлемеге.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТ

Къозу.

Ашан тойгъанда, Тараш гъар заман оъзю къайтып геле эди. Бу гезик къайтмады. Эшикте телмирип къалдыкъ. Шону гёрсек аявлу ёлдашыбыз Фоминни гёрген йимик болабыз. Тюш болду. Ахшам болду. Тараш гелмей. Гъалекленип къыргъа чыкъдыкъ. Ону ювукъ арадан гёзлейбиз. Гъеч табып болмадыкъ. Къозу гелмежек. Ол оылгендир. Яда тувгъан ерине къайтып гетгендир.

Уъчюнчю гюн разведкадан гелегенде, оылген ёлдашыбызны къабуруну уъстюнде бир къара зат гёрдюк. Гелип къарайбыз, къозу дёрт бюкленип къурдашыны къабуруну уъстюнде буюгъуп ятгъан.

И. Керимов.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Такъалыбакъа.

Сувдан чыкъгъан бир къамуш хозгъалма башлады. Не зат экен деп, тавушумну чыгъармай пысып тура эдим. Такъалыбакъаны башы гёрюндю. Айлананы тергеп къарай. Бираздан о сувну уъстюнде къалкъыды. Сонг буса татавулну хырына багъып юзме башлады. Хыргъа оърленди. Ол будай тарлавгъа барма суюе деп эсеме гелди. Алдында бир чонкъ болгъан экен. Гиччи чонкъ хари! Будайгъа къарайгъан къаравулчуну атыны туягъыны белгиси болма ярай. Такъалыбакъа шо чонкъгъа бёттёбен йыгъылып къалды. Аякълары илинме зат излеп, гъавада ойнай. О оъзю туруп болмаса, кёмек этме гъазирмен (77 сёз.)

М. Сатиев.

Моллакъа ювугъум.

Мени Моллакъа деп бир ювугъум бар. Оъмюрюмде мен олай гъакъыллы адамгъа къаршылашмагъанман. Огъар гъали токъсан дёрт йыл бола. Узакъ олтуруп, терс хабар сёйлеп турмай. Гишини лакъырын бир де бёлмей. Оъзюню лакъырын бёлегенни оылеген от чакъы суюмей. Ол хабаргъа сугъулуп, гъакъылын гёрсетме суюеген адамны ушатмай. Бир керен бир ёлдаш уллу-уллудан сёйлемеге башлагъан эди. Моллакъа, огъар бираз тынглап, сёзюн бёлме къоюп, булай деди: «Мен сагъа бир насигъат берейим: сен англмасанг да, тынгласанг къолай». Гелген гиши лакъыргъа дагъы къошулмады. Моллакъа лакъырны очаргъа айландырма суюмей. (80 сёз.)

Ш. Альбериев.

**ИШЛИКЛЕНИ БЕТЛЕГЕ ГЁРЕ ТЮРЛЕНИВЮ.
БЕТ ФОРМАЛАНЫ ТЮЗ ЯЗЫЛЫШЫ
СЁЗЛЮК ДИКТАНТЛАР**

Гиремен, ойлашасан, лакъырлашабыз, гёрежекмен, сорашажакъбыз, сююнебиз, гёрюнесен, ишлейбиз, язасыз, кёмеклеше, баргъанбыз, алышдыргъансыз, сакъладым, ойнадыңг, къаршылашды.

Сюрюнесиз, къоркъмажакъсыз, тюшюндюк, ийире, тютө, жува, сюзерсен, тойдукъ, алып барасан, гёзлерсиз, айта турарсыз.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТ

Ишликлени бетлеге гёре тапкъырлар этигиз.

Табулдукъ, табушдурдум, тазаларсан, тайдырарман, тартышды, тартындыкъ, тапдырарсан, тамурлашды, теренлешдигиз, таяндыгъыз, утдурдугъуз, учурарсыз, уялдым, уватдыңг, уваман, узатасан, ушана, хабаман, хошландырабыз, хартыллата.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТ

Ишликлени заманын, бетин айтыгъыз.

Кюлайым сют сую.

Гече юхлама ятдым. Тюрлю-тюрлю ойлар геле. Кюлайыма нечик ат кюяйым. Нечакъы ойлашсам да, анив ат табып болмадым. Эртен тез турдукъ. Кюлайыма къарайман. Ол четенни тубюнде бюрюшюп ятгъан. Мен берген аш гесеклени ашамагъан. Магъа къарай. Сют берсенг, ичер эдим деп сама ойлашмаймы экен. Анама кюлай ач экенин айтдым. «Дюр гъали, сют де берип сакъламаса къутулмай эдик», – деп хонтурланды. Анам гамишни савду ва гамишни гезивге кюшма гетди. Мен бироз сют алып, кюлайны шинтасына тёкдюм.

А. Вагъабов.

**ИШЛИКНИ ЖУМЛАДА РОЛЮ.
ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТЛАР**

Иесини де, хабарлыкъны да тюплерине гъызлар тартыгъыз.

В.И.Ленин.

Володяны беш йыллыкъ заманында анасы охумагъа уйретди. Володя да, Оля да китапланы журналланы сююп охуй эдилер. Атабыз яшлар учун язылгъан китапланы кёп ала. Узакъ къалмай Володя рус халкъны яшавундан хабарлар охума башлады. Ол оюнну да кёп сую. Яйда къызардашы Оля булан абзарда чаба, бавда тереклеге мине. Гимназияны биринчи классына Володя тогъуз йыл ярымлыкъ чагъында гирди. Ол тынч ва гёнгюллю охуй эди.

М. Ульянова.

Охулагъан жумлалардан иесин де, хабарлыкъны да язып алыгъыз.

Гамиш «ашагъан» гелек.

Дадам айыпны гёдекге салмай.

Дадам айтагъангъа анам рази болмады. Артда да дадам гамишни сатажакъ болду. Гёлекни чи гамиш ашамагъан. Мен чи ону йыртып пара-пара этип, кыйылгъан тереклени байламакъ учун школагъа элтген эдим. Атам ону сатар деп, мен бирдокъда иманмадым. Мен юхладым. Мен эртен геч турдум. Къарайман: дадам къолунда акъча да булан геле. Ол гамишни сатгъан. Базаргъа чапдым. Бирев, гамишни башбавун да тутуп, базарда эретургъан. Гамиш магъа багъып къарады. Мен бек уялдым.

иеси де, хабарлыкъы да булангъы жумлаланы генгленшидире туруп языгъыз.

Къыш гетди. Къарлар ириди. Язбаш гелди. Тереклер бюрленме башлады. От яшгъарды. Къой-къозу чыкъды. Сыйырлар бара. Олар тоймай. Бёрюлер геле. Олар улуй. Чагъанлар кычыра. Хурт-хомурсгъа тербенген. Сувлар агъа. Сыйырткъыч чарнай.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТ

ИЕСИ БУЛАН ХАБАРЛЫКЪНЫ ГЕЛИШИВЮ.

Къурдашлар.

Тюш болгъунча Темир де, Болат да агъачлыкъны алдындагъы бир гиччи къолтукъгъа чыкъды. Олар шонда къойчу Асадулланы гёрдю. Къойлар отлай. Эки де яш аш хапмакъ учун уллу эмен терекни салкъынында олтурду. Алабай да, Къанна да яшлардан гёзлерин айырмай. Олар йымышакълагъа бозара. Яшлар йымышакъланы къап-яртысын итлеге бердилер. Темир Болатгъа: «Ахшам болгъунча чёплежекбизми?» – деп сорады. «Биз корзинкалар толмай туруп, къайтмасбыз», – деди Болат. Къойлар уъркдю ва бир якъгъа сюрлюкдю. Итлер къой сириг чапгъан якъгъа багъып чапды.

Ш. Альбериев.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Сатыбалны бек яшырды.

Уъч де солдат Тархунайны ат аранын, гётермесин, уйлерин тюнтюп чыгъа. Гъеч биревню де тапмай. Олар кызыл партизан Сатыбалны излей. Солдатлар уйдеги ябагъы тёбени сюлчелей. Олар бир нече керен сюлче сугъа, тек ябагъыгъа сюлче толу кюйде батмай.

Тюнтюв токътала. Солдатлар гете, Тархунай да, къатыны да тюнтювню вакътисинде жанын увучуна алып тургъан. Олар Сатыбалны шоссагъат ябагъыны тюбюнден чыгъарып ала, бетин-башын тазалай.

Экинчи гюн Тархунай Сатыбалны Кёстекден яшыртгын чыгара. Сатыбал кьача туруп, бийик кьамушлукьга гире. Кьамушлукьну ичи булан бара ва ачыкь ерге чыгьа. (80 сёз.)

Б. Атаев.

Аюв балалар.

Айлана якьгьа кьарадым. Бирден оьзенге багьып барагьан аювну гёрдюм. Ону арты булан эки де баласы ёрта туруп бара. Олар сувсапгьа янгьангьа ошай. Бу бойларда аювлар болмай эди чи! Булар кьайдан чыкьгьан экен? Аюв балалагьа бек тамашалыкь этдим Олар гиччи яшлар йимик гьайсыз оюнчу затлар. Балалар ойнакьлай туруп чаба. Олар бир анасындан оьтюп гете, бир артда кьала. Бир-бири булан ябуша, якь-якьгьа кьача. Сонг анасыны кьырыйына геле. Анасы олагьа акьыра, низамгьа сала. Тынгламайгьанына кьапас ура. Сонг олар тынглавлу юрюй, чапмай. Бираздан баягьы ябушма башлай. (82 сёз.)

М. Абуков.

ИШЛИКНИ БЕЛГИСИЗ КЪАЛИБИ. ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Белгисиз кьалибдеги ишликлени языгьыз.

Эришген, энишледим, эретура, эркелей, эсгересен, юкьдураман, ювукьлашасан, юклербиз, юлю, юмундукь, юрюгенбиз, ягьылажакь, ялбараман, яйнай, якьлагьансан, яратабыз, ярашамысыз, явадыр.

СЁЗЛЮК ДИКТАНТ

Оьсмеге, чачма, орнатмагьа, сугьарма, ормагьа, сюрме, кьазма, тазаламагьа, кьыйма, чалмагьа, сувурма, чёплемеге, тёгюлме, бишме, кьатывсырамагьа, чечекленмеге, бюрленмеге, бадьрама, сёнмеге, оьрленмеге, саргьалмагьа, яшгьармагьа, бузлама, очакьланмагьа.

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТ

Кюлай эсимде булан.

Амай беремен деген кюлай эсимден таймай эди. Ону алмагьа барма сюе эдим. Кьошгьа барайым деп, анама айтмагьа да кьоркьаман. Анам бармагьа тарыкь тьогюл деп кьойса, не этермен. Анам айтгьанны этмей болмайман. Шо саялы анама Акайны арачы этмеге токьташдым. Акай булан сёйлеп мен уьйге кьайтдым. Бираздан Акай бизге гелди. Ол оьзю булан мени алып барма сьойдю ва анама тиледи.

Анайым уьч экмек алды, оланы уьстюне согъанланы салды.
«Къойчуланы уьстюне бош барма алив тюгюл», – деп, магъа узатды.

А. Вагъабов.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТ

Белгисиз къалибдеги ишликлени языгъыз.

Ярышда.

Спорт гийимлер гийип,
сан-санын этип найнай.
Чабагъан яш «жайранлар»
артындан етме къоймай.
Базыкълар назик болма
чыкъгъан йимик ярышгъа,
амал ёкъ артда къалма,
багъана ёкъ барышгъа!
Атакъаздай оралып,
савлугъун бавдан тапма
савлай агълюсюн алып
атасы чыкъгъан чапма.

Юрюй мунда бир къарт да,
къартлыкъдан къачма сююп,
чабып йибере, гъатта
къоллары чююп-чююп.
Ким дейим. Ким де чаба,
оьмюрюн бироз созма.
Уллу гъаким де чаба,
бары гъакимден озма.

М. Атабаев.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Магъа он етти йыл болмагъа ярай. Атам-анам мени етишген жагъилге
гъисаплай эди. Хоншубуздагъы Мамасы деген яш булан къурдашман. Биз
гёзетге бара бола эдик. Оьгюзлени отлама йиберип, булкъалагъа юрюйбюз.
Шолай бир гече булкъадан чыгъып, оьгюзлени янына бармагъа деп
тербендик. Агъачлыкъны тар сокъмагъы булан барабыз. Бизге багъып бир ап-

акъ периште геле. Къачмагъа суюдюк, тек къоркъмакълыкъдан шону этмеге де бажармадыкъ. Артгъа-артгъа юрюдюм ва сюрюнюп йыгъылдым. Бутум авуртуп, олтуруп къалдым. Къачма болмайман. Ёлдашым мени къоюп гетме болмады. О атасына салкъын сув алып гелеген къатын болгъан. (82 сёз.)

А. Вагъабов.

Мишикни макътаныву.

Бир агъач къаравулчуну аты да, эшеги де, мишиги де болгъан. Олар ессине этеген ишлени айта. Мишик макътана: «Суюме чи сую о мени. Гъатта оъзюню уюнде сакълай. Ол юхлайгъанда ювургъанны тюбуне гирип къалмагъа да ихтиярым бар. Тюнегюн бир эдепсиз чычкъан будай урламагъа гирип гелип къалгъан эди. Мен болмагъан бусам, бир къапны да гётерип гегмеге гъазир эди. Чычкъанны тутун хожайынны алдына салдым. Ашамады. «Сагъа ашама тюше, сагъа гъали», – деди. Мен де къояманмы. Чайнамай ютдум. Биз, яшлар, бирибиз де гъарам затны ашап яшамайбыз. Шо ит чи негъакъ шорпа ичип тура». (87 сёз.)

Н. Магъамматов.

ЖУМЛА. ЖУМЛАНЫ ЭКИНЧИ ДАРАЖАЛЫ УЫЮРЛЕРИ. ГЕНГЛЕШГЕН ЖУМЛАЛАР.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

жумлаланы генгleshдиригиз.

Гюн чыкъмагъан. Анам да турду. Биз чыкъдыкъ. Гиши ёкъ. Адамлар юхлай. Мен бардым, учитель гелмеген. Бир нече яш бар. Учитель гелди. Барыбыз да гетдик. Гюн чыкъды. Агъачлыкъ жайланды.

Бир гёзлю дев.

Булар къачалар. Дев чаба. Адамлар дентизге багъып юрюйлер. Денгизде бир геме гёрюне. Булар гемечиге ишара этип, ягъагъа чакъыра. Гемечи гелтире. Адамлар гемеге багъып юрюйлер. Дев йыгъыла. Дев кычыра. Башгъа анакъда яшайгъан дев, къолуна терек де алып, бу авазгъа чаба. Адамлар денгизни ичине юрюйлер.

Аяв Акавов

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТЛАР

Ярлы яш.

Октябрь революциядан алдагъы вакъти. Халкъ ярлы яшай. Яз вакъти. Табиат яшгъаргъан. Бир яш тик тавну бетинден оьтеген ёл булан юрюп бара.

Огъар он-он бир йыллар болма ярай. Яланаякъ, шалбарына ямавлар салынган. О онган гёлек гийген. Къолунда чубукъ. Яш чубукъ булан ёл бойдагъы тереклеге ура туруп бара. Ол сызгыра. Ол бир-бирде йырлап да йибере. Бурунчакъда эки эшек гъайдап барагъан адам ёлугъа.

М.-С. Ягъияев.

Магъач

Магъач Али булан Хунзах базаргъа етише. Базарда кёп адам бар. Али четенлени тюшюре ва сатывун башлай. Магъач бир янда эшеклени сакълай. Шо вакътиде муну ягъына обзюню чагъындагъы уьч яш геле. Олар шоссагъат атылып эшекге мине. «Тюшюгюз!» – деп Магъач чабып бара. «Гет мундан!» – деп яшланы бириси ону тёшюне тюртюп йибере. Магъачны ачуву чыгъа. Ол яшны теберип тюшюрме къарай. Бирден ябушув башлана. Магъач сабий заманындан берли ябушма уйренген. Ол яшланы экисин йыгъа.

М.-С. Ягъияев.

ЭРКИН ДИКТАНТ

Мен авдан къайтып геле эдим. Биз терек ара булан юрюй эдик. Ит мени алдым булан чабып бара эди. Бирден ол абатларын аста этди. Ит энкейип, яшыртгъын юрюмеге башлады. Мен ону алдында авзундагъы сариси, тёбесиндеги къарын тюклери таймагъан бир гиччи жымчыкъ бала гёрдюм. Ол уясындан тюшген. Мени итим аста-аста огъар ювукълашды. Шо арада бир къара тёшлю къарт жымчыкъ терекни уьстюнден итни алдына тюшдю. Ол итни уьстюне атылды. Ону гиччи къаркъарасы бютюнлей къартыллай эди.

И. С. Тургенев.

АЙЫРЫВ ДИКТАНТ

ишликни белгисиз къалибге сала туруп языгъыз.

Бир болган, бир болмаган, бир юртда етти яш чум чёплеме агъачлыкъгъа барган болган.

Яшлар чум чёплей. Кюлбай ашай. Яшланы дорбалары тола тура. Кюлбайны дорбасы бош. Ахшам бола. Яшлар адаша. Бир якъда итлер гъаплайган тавушлар эшитиле. Бириси якъгъа къарайлар. Ярыкъ гёрюне. Яшлар ойлашалар. Кюлбай сёйлей. Ол от ярыкъгъа барса яхшы дей. От да ягъып Эней олтуруп тура. Эней сююне. Кюлбай адашгъанын энейге айта. Эней яшланы ятдыра ва гъарведе тишлерин билей.

Яшлар юхлап кьала. Кюлбай юхламай болгъан. Эней тѣлеге гире.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Гюз.

Гюзню аламатлары башланды. Увакъ сыгъанакъ себелей. Къушлар исси якълагъа алгъасады. Бара-бара булутлар арта бара. Япыракълар саргъая. Саргъайгъан япыракълар терекни кьоя. Тѣгюлген япыракълардан ерлер саргъая. Тереклер гюн сайын ялангъач бола бара.

Али бу гѣрюнюшге ажайыплыкъ этип къарай. Огъар яйда етти йыл битген. Ол охувчу. Учитель дарсда гюзню гъакъында айтды. Али кѣп затны англады. Учителине кѣп сораулар берди. Али, яйда биз енгил гийинегенде, тереклени къалын япырагъы болагъангъа тамаша бола. Къышда биз тонлар, пальтолар гиебиз, тереклер буса ялангъач бола. Олар сувукъ болмаймы экен? Шо сораулары Али анасына да бере. (85 сѣз.)

М. Абуков.

Ахшам болду. Авур кызыл тюсдеги гюн батды. Гюнбатыш кыызгъылт. Къошгъа бакъгъан чакъа сиривню алдын гъаран сакълап Башир абатлана. Сирив къошгъа ювукълашды. Къозулар аналарына багъып чапдылар. Минглер булан авазлар бири-бирине къошулуп, йыракълагъа эшитилеген туташ бир авазгъа айланды.

Башир сиривню алдын буруп айландырды. Гююк къойну артына иерген тѣбеси акъ къойну баласына иргъагъын узатды ва ону, ал къолларындан тутуп, салландырды. Сонг ол сиривге гѣз къаратды. Тѣбеси акъ къой гъар къозуну ийислеп айлана эди. Башир огъар баласын табып берди. Сари етим улакъ гъар эчкини бир хоталай. Къозулар, улакълар аналарын тапгъынча, ол тоя. (88 сѣз.)

М. Хангшишев.

БИР ЖЫНСЛЫ УЬЮРЛЕРИ БУЛАНГЪЫ ЖУМЛАЛАР.

СЕЗЛЮК ДИКТАНТЛАР

Бѣрю, арсланкъаплан ва тюлкю, порсукъ да, кирпи де; бир болгъан, бир болмагъан; не кѣкде, не ерде; ерде де, кѣкде де; уллу да, гиччи де; анасы ва кызы, сѣйлей, тек гъалсыз, йыртыллай, тек къартыллата, къуруда да, сувда да, эртен де, ахшам да.

Гелди, амма токътамады; сыйырлар, гамишлер, къойлар ва эчкилер; юрой ва артына къарай; бара, геле тура; оьгюзьемиш, чум, гертме ва ябушгъан; къабакъ да, картой да, чита да, хыяр да, оччам да.

ЯРАТЫВЧУЛУКЪ ДИКТАНТ

Бир жынслы уьюрлени гѣрсетигиз, жумлалар этип языгъыз.

Бизин бавда алма, гъармут ... Яшлар экскурсияда къолкъотур да, обгюзьемиш де..., Туварда сыйырлар да, ... Мени сумкам да, ... Авлакьда къойлар, ... Хоншуну арив, ... Мен эртен, ...

АНГЛАТЫВ ДИКТАНТЛАР

Бир жынслы уьюрлени гёрсетигиз, токътав белгилени англатьгъыз.

Салават гъёкюндю.

Салават школагъа етишди ва классгъа гирди. Партасында къутукъ гёрдю. Къутукъну ичинде карандашлар да, бир манат акъча да бар эди. Салават къутукъну кисесине салды, коридоргъа чыкъды. Школаны экинчи къатында, тамда, тас болгъан затланы салагъан такъта бар.

Такътаны уьстюнде портфелни ачгъычы, эки ручка, бузагъан бир резинка гёрюне. Ол кисесине къолун сукъду, эки якъгъа къарады, классгъа багъып гетди.

А. Вагъабов.

Агъачлыкъ – байлыкъ.

Агъачлыкъны обзюн айтмагъанда да онда яшайгъан къыр жанлар: къоянлар, тюлкюлер, донгузлар, аювлар, порсукълар – олар бары да байлыкъ тюгюлмю? Оланы терилеринден адамлагъа пайдаланмакъ учун нече тюрлю зат этиле!

Чум, гертме, алма, обгюзьемиш ва обзгелери обзлени артындан аз яшны агъачлыкъгъа чапдыртамы?!

Л. Вагъабов.

Уллу эмен

Уллу эменни бадырап обсген бутакълары гъавагъа эркинине яйылгъан. Эртен тезде де, тюшде де, ахшам гюн артылып барагъанда да, гюнеш обзюню шавлаларын терекден бир де къызгъанмагъан. Бу терекни урлугъу къайдан гелген, къайдан чыкъгъан? Ону тавлардан телиянгурлар, уллу ташгъынлар гелтиргендир. Шо урлукъ топуракъны тюбюне тюшюп, тамур ташлап, терек болуп обсгендир.

А. Атаев

ЭРКИН ДИКТАНТ

Диктантгъа ат тагъыгъыз. Бир жынслы уьюрлени тас этмей языгъыз.

«Къайда къалды мени анам, инилерим? Мен къайдаман?» – деп ойлаша гиччинев Бишев, анасын, уясын, инилерин тас этип, ач да болуп. «Ювукъдан сют ийис геле. Къайдан геле сют ийис?» – деп бу сютге ийис алып юрой. Тек шо янгъа бараман десе, бир тамгъа, бир де обзге затлагъа урунуп къала.

Канзилеге тюзлене. Бишев биринчи алаша канзиге мине. Экинчи канзиге оърленме сюе. Атылып минмеге бишевно гючю чатмай: гьалсыз, гиччи. Ол экинчи канзини хырына илине, арт аякълары булан тебере, тырнаша.

Гь. Давутов.

ТЕРГЕВ ДИКТАНТЛАР

Тав гёрюнюш.

Дёрт де янына къарап Наби бек тамаша болду. Яшыл тавлар, отлавлар, нече тюрлю чечек. Гюн баргъан сайын гъаваны къыздыра башлады. От арада яшынгъан тереклеге къонгъан увакъ жанлар, жымчыкълар тюрлю тавушлар булан жырыллайлар, чарнайлар. Генг къанатлы уллу къушлар гём-гёк ачыкъ кёкде саркъып уча. Тав бетлени бою булан оьсген чум, ябушгъан, гертме тереклер чечек ачгъан. Бирлерини емиш тюрлер де болуп тура. Вагъит сиривню яшыл отгъа яйгъан. Наби гидивю булан ойнай, чечеклер жья, гюмелеклени тутма чаба. Гидив ону артындан айрылмай. Къойлар къарышып ашайлар. Вагъит киселерине хоталанды, спичкасын изледи, эки якъгъа къарады. (88 сёз.)

М.-С. Ягъияев.

Къой къош.

Колхозну къотанлары юртдан айтардай йыракъда тюгюл. Эртен-ахшам къойланы отлавгъа элтегенде, мен кёп кеп ала эдим. Язбаш ювукълашды. Къойлар, эчкилер къозлама башлады. Гъали къошда дагъы да къужурлу болду. Алдымдан гиччи назик бутлу къозулар, улакълар ёрта. Къара, сари, ала ва тюрлю-тюрдю тюслердеги бурма къозулар ойнакълай. Олар гиччи сувлардан, аркъа йимик ерлерден, ойтанлардан атылып, айланып ва чабып оьтелер.

Сиривлер чыгъагъанда арив бола. Къабургъада Алабай, Доммай, Дёртгёз саламат юрюйлер. Алдында, артында гёзел енгли, сав къаркъаралы, иргъакълы, башлыкълы къойчулар ёл гёрсете, ёл тюзлейлер.

Къозулар, улакълар аналарыны артындан къулакъларын къагъа туруп юрюй. Къойчулар кычыра ва сызгъыралар. (89 сёз.)

А. Салаватов.

Уйде жибин учма да амал ёкъ.

Энни эркек я охумай, я телевизоргъа къарамай, я радиогъа тынгламай. Ол толу кюйде ял ала. Ону гюнлюк низамында дагъы да алышынывлар болгъан: ахшам тез ята, эртен геч тура. Бетинбашын жувуп битгендокъ, ваннагъа салкъын сувну да онгара, ашамагъа гирише. Тойгъанда, залда бираз ари-бери горюй, эки-уьч керен эсней, сонг ваннагъа гире. Ваннагъа гиргинче,

аягыны учун тийдирип къарай. Гъар тийдиргенде санлары зырыллай, хыйлы инжине. Сувгъа гире. Бара-бара къаркъарасы уйренишип, къурчу къанып, къалкъыма башлай. Муна шондан сонг уйде жибин учма да амал ёкъ. Аш гъазир экенни айтма тюгюл ихтияр берилмеген (90 сёз.)

Б. Гъажимурагов.